

νκτον νὰ ἔχη τὴν προαίρεσιν τοῦ ἁμαρτήματος· ἁμαρτάνων δὲ ἐκτρέπεται, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ φύσεως. Διὰ τοῦτο δέον νὰ ἐλεῇ τις μᾶλλον τὸν ἄδικον καὶ νὰ προσπαθῇ ν' ἀνορθώσῃ αὐτόν. Μὴν ὑπαλάβωμεν ὁμῶς ὅτι ὁ Πλάτων ἐσύγχυσε τὴν δικαιοσύνην πρὸς τὸν ἔλεον, ὥς τινες τῶν νεωτέρων. Ἀνάγκη βεβαίως ἡ δικαιοσύνη νὰ μὴ ᾔηται ἐναντία τοῦ ἔλεου· ἀλλὰ δὲν πρέπει πάλιν νὰ ἐκμηδενίζηται ὑπ' αὐτοῦ· δὲν πρέπει νὰ σφετερίζηται ἡ πολιτεία δικαιώματα τῆς θρησκείας. Εἰς πᾶσαν ποινὴν ἀνάγκη νὰ ἐπικρατῇ ἡ ἔννοια τῆς τιμωρίας πρὸ πάντων, νὰ παρέπηται δὲ ἡ τῆς βελτιώσεως πρόθεσις. Πρὸς τοῦτο τρία δεχόμενος δεσμοτήρια, καὶ τρεῖς περὶ ἀσέβειαν αἰτίαι, σχεδόν τι ὥς ἡμεῖς σήμερον διανέμει ἐνταῦθα τοὺς ἐνόχους πρὸς τιμωρίαν καὶ βελτίωσιν. « Δεσμοτηρίων δὲ ὄντων ἐν τῇ πόλει τριῶν, ἑνὸς μὲν κοινοῦ τοῖς πλείστοις περὶ ἀγοράν, σωτηρίας ἕνεκα τοῖς πολλοῖς τῶν σωμάτων, ἑνὸς δὲ περὶ τὸν τῶν νύκτωρ συλλεγομένων σύλλογον, σωφρονιστήριον ἐπωνομαζόμενον, ἑνὸς δ' αὖ κατὰ μέσσην τὴν χώραν, ὅπη περ ἂν ἔρημός τε καὶ ὥς ὅτι μάλιστα ἀγριώτατος ἡ τόπος, τιμωρίας ἔχων ἐπωνυμίαν φήμην τινά. » (1). Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον τίθενται οἱ μικρὸν πταίσαντες· εἰς δὲ τὸ δεύτερον « τοὺς ὑπ' ἀνοίαν ἄνευ κάκῃς ὀργῆς τε καὶ ἡθους γεγεννημένους εἰς τὸ σωφρονιστήριον ὁ δικαστὴς τιθέσθω μηδὲν ἑλαττον ἐτῶν πέντε, ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ μηδεὶς τῶν πολιτῶν αὐτοῖς ἄλλος συγγιγνέσθω πλὴν οἱ τοῦ νυκτερινοῦ συλλόγου κοινωνοῦντες ἐπὶ νοθεύσει τε καὶ τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ » (2). « Οἱ δ' ἂν θηριώδεις γένωνται, τούτοις τιμάτω τὸ δικαστήριον κατὰ νόμον δεδέσθαι μὲν ἐν τῷ τῶν μεσογείων δεσμοτηρίῳ, προσιέναι δὲ αὐτῷ μηδένα ἐλεύθερον μηδέποτε, τακτὴν δὲ ὑπὸ τῶν νομοφυλάκων αὐτοὺς τροφὴν παρὰ τῶν οἰκετῶν λαμβάνειν. » (3)

Οἱ κάλλιστοι τῶν νόμων θεραπεύοντες τὴν ἀδικίαν διδάσκουσι καὶ ἀναγκάζουσι τὸν ἄδικον νὰ μισῇ μὲν τὴν ἀδικίαν, νὰ στέργῃ δὲ ἢ νὰ μὴ μισῇ τὴν τοῦ δικαίου φύσιν· ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄνθρωποι ἀδιόρθωτοι. Τὸ ἔγκλημα αὐτῶν δεικνύει ψυχὴν μὴ δυναμένην πλέον ν' ἀντιληφθῇ τὸ καλόν· α ὅν δ' ἂν ἀνιάτως αἰσθῆται νομοθέτης, δίκην τούτοις καὶ νόμον θύσει τινα γιγνώσκων που, τοῖς τοιούτοις πᾶσιν ὥς οὔτε αὐτοῖς ἔτι ζῆν ἄμεινον, τοὺς τε ἄλλους ἂν διπλῇ ὠφελοῖεν ἀπαλλαττόμενοι τοῦ βίου, παράδειγμα μὲν τοῦ μὴ ἀδικεῖν τοῖς ἄλλοις γιγνώμενοι, ποιοῦντες δὲ ἀνδρῶν κακῶν ἔρημον τὴν πόλιν. Οὕτω δὲ τῶν τοιούτων περὶ νομοθέτη κολαστὴν τῶν ἁμαρτημάτων θάνατον ἀνάγκη νέμειν, ἄλλως δὲ οὐδαμῶς. » (4)

(1) Νόμων ι. 908. (2) Νόμων, ι. 909. (3) Αὐτίθι. (4) Νόμων θ. 863.

Ἐκ τούτων προδήλως καταφαίνεται ὅτι καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποινῶν ὁ Πλάτων ἔθετο τὰς βᾶσεις ὅλων τῶν νεωτέρων σωφρονιστικῶν συστημάτων, τὴν μόνωσιν, τὴν ἐργασίαν, τὴν νοθεύσειν. Καὶ περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου δὲ ἀπολήγει εἰς συμπεράσματα, ὧν εὐλογώτερα δὲν ἔφεραν βεβαίως εἰς μέσον, αἱ τῶν νεωτέρων καὶ σοφωτέρων ἀνδρῶν συζητήσεις.

Ἀλλὰ καταπαύω ἐνταῦθα τὸν λόγον. Τὸ ζήτημα εἶναι μέγα καὶ πολὺ ἀνώτερον τῶν ἀσθενῶν δυνάμεων ἐλαχίστου τῆς ἐπιστήμης διακόνου, ἀμβλυποῦντος ἔτι πρὸς τὴν λάμψιν τῶν ἀληθειῶν αὐτῆς. Ἰσως βραδύτερον μετὰ ὀριμωτέραν μελέτην ἐπανέλθω εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἵνα πραγματευθῶ αὐτὸ ἀκριθέστερον ἅμα καὶ πληρέστερον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ ἱχνογραφήσω ἁπλῶς τὰς κυριωτέρας αὐτοῦ γραμμάς παρέχων τοῖς ἐμοῖς σοφοῖς εὐεργέταις καὶ καθηγηταῖς μικρὸν τεκμήριον, ὅτι ὁ σπόρος τῆς διδασκαλίας αὐτῶν δὲν ἔπεσεν ἐπὶ πέτρᾳ ἀναίσθητον, καὶ ὅτι ἂν τυχὸν πλανῶμαι περὶ τὴν εὔρεσιν τῆς ἀληθείας, φλέγομαι τοῦλάχιστον πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῆς ὑπὸ πόθου ἱεροῦ, ὃν δὲν θέλουσιν ἀποδοκιμάσει οἱ πατέρες τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστήμης τοῦ δικαίου.

ΔΗΜ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΥΠΟΥΛΟΣ. Δ. Ν.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΥ

καὶ ἐπιστολαὶ Καποδιστρίου καὶ Κοραῆ
πρὸς αὐτόν.

Γινώσκοντες ὅτι ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἄλ. Κοντόσταυλος, οἰκειότατος ὢν τοῦ Κοραῆ, ἐτιμᾶτο ἰδιαζόντως παρ' αὐτοῦ καὶ συνεχῇ εἶχεν ἀλληλογραφίαν, παρεκαλέσαμεν τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ νὰ ἐπιτρέψωσιν ἡμῖν τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ χίου φιλοσόφου, οὐ μόνον διότι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀνακαλύπτομεν συνήθως καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ κυρίως διότι καὶ μία γραμμὴ ἐξεληθούσα ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ εὐεργέτου ἐκείνου τῆς Ἑλλάδος ἀπαπνέει, ὥς ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραφῶν μανθάνομεν, φιλοπατρίαν, χρηστότητα, ἀρετήν. Ὅτι δὲ πάντων τῶν λοιπῶν εὐγενῶν ἐκείνου αἰσθημάτων ἐπρώτευσεν ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως γίνεται πρόδηλον ἐξ ὧσιν ἔγραψεν, ἐκ τε τῶν ἐπιστολῶν ἃς ἐδημοσίευσεν τὸ 1839 καὶ 1841 ἔτος ὁ μακαρίτης Ἰ. Ρώτας, καὶ ἐκ τῶν σήμερον κοινοποιουμένων. Ἐς ἐπεξελέθη ὁ ἀναγνώστης τὴν ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1819

παρατιθεμένην ἐπιστολὴν, καὶ θέλει αἰσθανθῇ βαθύως βαθεῖαν λύπην, ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ κατασπασθῇ τοὺς δακτύλους οἵτινες ἐχάραξαν τὰς λέξεις ταύτας: «Εἶναι βέβαια, καθὼς καὶ σὺ συμπεραίνεις, τῶν ἀδυνάτων νὰ ᾄδω τὸν ἐξοστρακισμόν τῶν τυράννων τῆς Ἑλλάδος· ἡ ἡλικία μου δὲν μὲ συγχωρεῖ νὰ ἐλπίζω τὰ ἀδύνατα· παραγγεῖλε ὅμως κανένα ἀπὸ τοὺς ἐγγόνους σου, ἂν κατὰ τύχην ἔλθῃ εἰς τοὺς Παρισίους, νὰ ζητήσῃ τὸν τάφον μου καὶ νὰ φωνάξῃ τρίς· ἐλευθερώθῃ ἡ Ἑλλάς» κτλ. Ὁ αὐτὸς ἔρως καταφλέγει τὸν Κοραῆν καὶ μετὰ ἓν ἔτος. «Μακάριοι, λέγει ἐν τῇ ἀπὸ 15 Σεπτεμβρ. 1820 ἐπιστολῇ, μακάριοι ἐσεῖς οἱ μέλλοντες νὰ γενῆτε αὐτόπαι τῆς πτώσεώς του! Ἄν αὐτοῦ εἶναι πόστα, προστίθουσιν εὐτραπέλως, διὰ τὸν ἄλλον κόσμον, μὴν ἀμελήσῃς νὰ μὲ δώσῃς τὰ εὐαγγέλια. » Ολίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα, παραγγέλλει παράγγελμα, οὗ τινος ἡ μὲν τήρησις σώζει τὴν πατρίδα, ἡ δὲ παράβασις ἀπόλλυσιν αὐτήν, ὡς συμβαίνει δυστυχῶς σήμερον παρ' ἡμῖν. «Νὰ κρατῆτε, λέγει τὴν 27 τοῦ αὐτοῦ μηνός, πάντα εἰς τὸν νοῦν τοῦτο, ὅτι ἐργάζεσθε ὅχι μόνον διὰ τὰς οἰκογενείας σας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα, χωρὶς τὴν δόξαν τῆς ὁποίας μὴν ἐλπίζετε ὅτι θέλουν ποτὲ δόξασθαι οἱ οἰκοί σας, καὶ ἂν τοὺς γεμίσετε μὲ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου. » Τί δὲ ἤθελε γράφει σήμερον ἔαν ἔζη ἔτι καὶ ἔβλεπε βουλὴν ἐθνικὴν σφετεριζομένην τὸν ἄρτον τῶν πεινῶντων τέκνων τῶν ἀγωνιστῶν, καὶ δι' ἀνηκούστου ἰδιοτελείας κατασιχνύνουσαν τὸ ἔθνος;

Θαυμασία ὑπῆρξεν ἡ πρόνοια τοῦ Κοραῆ περὶ τῆς αἰσθητικῆς τῶν νέων· τὰ προλεγόμενα, αἱ ἰδιαίτεραι αὐτοῦ ἐπιστολαὶ περὶ ταύτης κατ' ἐξαιρέσιν διαλέγονται. Ὡς ἀληθὴς σοφὸς καὶ φιλόπατρις ἀξιοῖ τὴν μόρφωσιν μᾶλλον τοῦ στήθους ἢ τοῦ νοός. «Φρόντισε, γράφει πρὸς τὸν Κοντόσταυλον δίδων αὐτῷ συμβουλὰς περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτοῦ, φρόντισε νὰ κατασταθῶσι μᾶλλον λογικοὶ ἢ λόγιοι » (Ἐπιστ. 19 Μαρτίου 1832). Ἑτέρα δὲ ἐπιστολὴ τῆς 29 Ἰουνίου 1830 «Πρὸς τοὺς ἐν διασπορᾷ Χίους, » περιέχει προφητείαν, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκοντες ἀδύνατον νὰ μὴ αἰσθανθῶμεν ἀλγοῦσαν τὴν καρδίαν. Προτρέπων τοὺς ἐν Εὐρώπῃ Χίους νὰ ἀνατρέψωσιν ἑλληνικῶς τὰ ἴδια τέκνα, ἐκφράζει τὸν φόβον «μὴ παύσῃς νὰ εἶναι ὅχι μόνον Χίοι, ἀλλ' οὐδὲ Ἕλληνες ὅλως. Ἡ γλῶσσα, προστίθεται, πρῶτα, ἔπειτα τὰ ἦθη καὶ ἔθη χαρακτηρίζουν καὶ διακρίνουν ἔθνος ἀπὸ ἔθνος, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα ΕΘΝΟΣ, ἐθνικός, ἡγουν λαὸς ἔχων ἴδια ἔθιμα καὶ ἦθη. »

Ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θέλομεν κατακριθῇ εἰκόντες τὸν Κοραῆν προφητεύσαντα· διότι ἡ πολυχρόνιος συμβίωσις τῶν ἡμετέρων μετ' ἄλλοφύλων ἐθνῶν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀξιοδράκρυτος ἀμέλεια περὶ τὴν ἐκμάθησιν καὶ αὐτῆς αὐτῶν τῆς πατρικῆς γλώσσης, οὐ μόνον

ἐξήλειψαν σχεδὸν τὸν οἰκεῖον ἐθνικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ καὶ ἐγέννησαν ἑτερόν τινα μιγάδα ὡς εἰπεῖν καὶ ὅλως ἰδιόρρυθμην, ξένον καὶ πρὸς τὸ ἔθνος μεταξὺ τοῦ ὁποίου ζῶσι, καὶ πρὸς τὸ ἔθνος εἰς ὃ ἀνήκουσιν. Ἰδοὺ τί περὶ τούτου ἔγραψεν ἡμῖν ὁμογενὴς, ἐγκαταβίων μὲν καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Δύσει, τῆρῶν ὅμως μετ' εὐλαθείας τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα. «Τοιοῦτοι εἶναι πάντες οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες παῖδες, χάρις εἰς τὴν ἀκατανόητον μωρίαν τῶν τεκόντων αὐτούς. Ὁ Εὐριπίδης φιλοσοφῶν διὰ στόματος τῆς Ἑκάβης περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀνατροφῆς λέγει· «Ἄρ' οἱ τεκόντες διαφέρουσιν, ἢ αἱ τροφαί; — Ἐχει γὰρ μέντοι καὶ τὸ θρεφθῆναι καλῶς διδάξιν ἐσθλοῦ. » Τὸ ἐσθλὸν τοῦτο, φίλε μου, παρ' οὐδενὸς ἐδιδάχθησαν οἱ Ἑλληνόπαιδες οὗτοι, διότι οὕτως ἠθέλησαν οἱ τεκόντες αὐτοὺς, οἵτινες ἀποθνήσκοντες καταλείπουσιν ὀπισθεν αὐτῶν ἀλλόκοτόν τι εἶδος διαδόχων· διότι, θρησκευτικῶς μὲν οὔτε εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἡμῶν ἐκκλησίαν ἀνήκουσιν, ἂν καὶ ἐπαγγέλλονται ὅτι ἀνήκουσιν, οὔτε εἰς ξένην, ἂν καὶ θαυμάζουσι τὴν τῶν Διαμαρτυρουμένων πολιτικῶς δὲ οὔτε Ἕλληνες εἰσὶν, οὔτε Αὐστριακοὶ, οὔτε Γάλλοι, οὔτε Ἀγγλοὶ. Τοιοῦτό τι δὲ δὲν βλέπει τις μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων, οἵτινες συνοικίζονται εἰς ξένον τόπον » κτλ.

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ μαθηάνομεν πρὸς τούτοις καὶ τὴν ἐξαίρετον ἐνέργειαν τοῦ Α. Κοντοσταύλου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἅμα δὲ καὶ τὰς θυσίας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν φώτων καὶ τῆς παιδείας ἔτι πρὸ τοῦ ἀγῶνος. «Δὲν ἀπειλπίζομαι, λέγει ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1822, δὲν ἀπειλπίζομαι διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐνὸς ἔχει ἀκόμη τέκνα ὅμοια τοῦ Κοντοσταύλου. » Ἄλλοτε πάλιν ὁμιλῶν περὶ ἀνακτήσεως τῆς Χίου ἐπιφέρει ταῦτα· «Πόσον ἤξιζεν ἓνας Κοντόσταυλος ἂν εὕρισκατο εἰς Λόνδρον! Ὅχι ὅτι κατηγορῶ τοὺς λοιποὺς συμπατριώτας· καὶ οἱ ἐκεῖ καὶ οἱ ἄλλοι εὐρισκόμενοι ἔχουσι μέγαν ζῆλον ὑπὲρ τῆς πατρίδος· ἀλλ' ἐπεθύμουν καὶ ἐπερίμενα ἀπὸ ὅλους των πλεσιτέραν σύμπνοιαν καὶ κίνησιν θερμωτέραν » (Ἐπιστ. 18 Ἀπριλ. 1823).

Ἐν ἑτέραις δὲ δύο ἐπιστολαῖς γεγραμμέναις ὑπὸ τοῦ Κοραῆ τῇ 2 Αὐγούστου 1825, τῇ μὲν «Πρὸς τοὺς σεβασμίους Προέδρους τοῦ Νομοθετικοῦ καὶ Νομοτελεστικοῦ Συνεδρίου καὶ τοὺς σεβασμίους ἀντιπροσώπους, ναυάρχους καὶ γενναίους Στρατηγούς ὅσοι τρέφετε εἰς τὰ σπλάγχνα σας εἰλικρινῇ καὶ ἀδολογῶν τῆς ταλαιπώρου μητρὸς Πατρίδος μας ἀγάπην » ἐπιγραφομένην, τῇ δὲ πρὸς τὸν Γ. Κουντουριώτην, ἀναγινώσκομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα· «Διὰ πολλὰς αἰτίας, φίλοι ἀδελφοί, ἡ παρούσα ἐπιστολὴ πρέπει νὰ κοινοποιηθῇ εἰς ὀλίγους τινάς, ὅσους κρίνετε φίλους εἰλικρινεῖς τοῦ κοινοῦ συμφέροντος,

ἀφ' οὗ πρῶτον τοὺς ὀρκώσσετε νὰ μὴν δημοσιεύσῃ κανεὶς τίποτ' ἀπὸ τὰ γραφόμενα· καὶ νὰ μείνῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ σεβαστοῦ Προέδρου χωρὶς νὰ συγχωρηθῇ εἰς κανένα νὰ τὴν ἀντιγράψῃ. Ὁ μέλλον νὰ τὴν ἐγχειρίσῃ εἰς αὐτὸν, κύριος Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος, ἐκλέχθη καὶ στέλλεται ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους διὰ τὸ δάνειον. *Εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος κρίνω καὶ τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἥτις προξενεῖ πλειοτέραν τιμὴν εἰς τοὺς ἐκλέξαντας παρὰ εἰς τὸν ἐκλεχθέντα. Μία ἀπὸ τὰς ἀποδείξεις ὅτι τρέφει ζῆλον θερμὸν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἡ ψυχὴ τοῦ Κ. Κοντοσταύλου εἶναι ὅτι κατενοώθη εἰς τὸ Λονδίνον δι' ἀναγκαίας καὶ ἀπαραιτήτους ὑποθέσεις τοῦ ἐμπορίου του, μόλις διέτριψεν ἐκεῖ δέκα ἡμέρας, καὶ ἀκούσας τὴν πρόσκλησιν τῆς Πατρίδος ἐθυσίασεν εἰς τὰ συμφέροντά της τὰ ἰδιά του συμφέροντα. Παρεκτὸς τοῦ ζήλου ἔχει καὶ γοῦν· διότι οὐδ' ὁ ζήλος ὠφελεῖ ποτὲ χωρὶς τὸν γοῦν. Δεχθῆτέ τον λοιπὸν ὡς φρονιμώτατον καὶ θερμώτατον φίλον τῆς κοινῆς μας Πατρίδος, καὶ ἀκούσατε ἀπὸ τὸ στόμα του μὲ ἐμπιστοσύνην, παρὰ τὰ γραφόμενα ἀπὸ τοὺς ἀποστέλλοντάς αὐτὸν, ὅσα ἔμαθεν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀπ' ἄλλους διὰ ζώσης φωνῆς εἰς τὸ Λονδίνον, καὶ κατ' αὐτὸν συμβουλευθῆτε.»*

« Τὴν ἐδῶ συγκλειομένην, λέγει ἐν τῇ πρὸς τὸν Κουντουριώτην, μακρὰν ἐπιστολὴν ἀφίνω εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν τῆς σεβασμιότητός σου, νὰ κοινωνήσῃς ἢ ὅχι, εἰς πολλοὺς ἢ ὀλίγους, ὅσους ἢ ὅπως γνωρίζεις συμφερότερον, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰς περιστάσεις, καὶ συμβουλευόμενος καὶ ἀνακαλύπτων ὅλην σου τὴν καρδίαν μὲ ἀδίστακτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν γραμματοκομιστὴν Κοντόσταυλον, φίλον εὐλικρινῆ τῆς Ἑλληνικῆς δόξης.» κτλ.

Τοιούτων ἄρα ἀνδρῶν ὁ βίος δὲν πρέπει νὰ μὲνῃ ἄγνωστος. Οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοὶ, αὐτοὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου εἰς κατοικοὶ βιογραφοῦσι πάντα τὸν ὅπωςδὴποτε ὑπηρετήσαντα τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, καὶ ἀναγράφουσιν ἐν ταῖς στήλαις τῆς ἱστορίας καὶ τὰς ἐλαχίστας ἀγαθὰς πράξεις, οὐχὶ κυρίως χάριν τοῦ πράξαντος, ἀλλὰ πρὸς δόξαν τῆς χώρας ἥτις ἐγένετο αὐτὸν καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν νεωτέρων. Καὶ ἐν Ἑλλάδι, πλὴν τῶν ἀρχιτεκτόνων οἵτινες ἐπεστάτησαν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ οἰκοδομήματος, ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι οἵτινες, κατώτεροι μὲν ἐκείνων τὴν ἱκανότητα, ἴσοι ὅμως τὸν ζῆλον, οὐδὲν ἥττον ἠγωνίσθησαν εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον μάλιστα οὔτε ἤθελε συντελεσθῇ ἄνευ αὐτῶν. Πρὸς τῷ Μικρούλῃ καὶ τῷ Κριεζῇ ὑπῆρξαν ὁ Μπότασης καὶ ὁ Πιπῖνος, πρὸς τῷ Κανάρῃ ὁ Παπανικόλῃς, πρὸς τῷ Κολοκοτρώνῃ ὁ Νικήτας καὶ πρὸς τῷ Καραϊσκάκῃ ὁ Χατζῆ Μιχάλης. Τὰ στέμματα καλλωπίζουσι καὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ, καὶ λαμ-

πρότατοι καὶ ἥττον ἀκτινοβόλοι ἀδάμαντες· ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ κομψότης καὶ τὸ κάλλος καὶ ἡ λάμψις τοῦ στέμματος, οὔτε συναρμολογούνται, οὔτε φωτοβολοῦσιν, οὔτε ἐκλύουσι τὸν θαυμασμὸν, ἐὰν εἰς τὴν λάμψιν τῶν πολυτιμοτάτων λίθων δὲν προστεθῇ καὶ ἡ τῶν ἐχόντων δευτερεύουσαν καὶ ἐτι κατωτέραν τὴν ἀξίαν.

Ἦθελε δὲ ἀποδειχθῇ ἐναργέστερον ὅ,τι ἔπραξεν ὁ μακαρίτης Κοντόσταυλος, ἂν μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, εἴτε μετριοφρονῶν, εἴτε ἀγανακτῶν πρὸς τὴν ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων, καθ' ὧν ὅμως, πρᾶγμα ἀξιοσημείωτον, οὐδέποτε ἠκούσαμεν αὐτὸν δεινολογούμενον, δὲν παρέδιδε τῷ πυρὶ σωρείαν ὅλην ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας διὰ τε τὴν κοινωνικὴν θέσιν, καὶ τὸν παρελθόντα πλοῦτον καὶ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν ἔλαβε παρὰ πολλῶν καὶ ἔστειλε πρὸς πολλοὺς. Αἱ παρὰ τοῦ Καποδιστρίου, φέρ' εἰπεῖν, οὗ τινος τὰς περὶ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν κυβερνητικὰς πράξεις αὐτὸς ἐσχεδιάσε, διεῖρρύθμισε καὶ κατὰ πρῶτον ἐξετέλεσεν, ἦσαν πάμπολλαι, κατὰ τύχην δὲ ἐσώθησαν αἱ παρατιθέμεναι· διότι μόνας τὰς τοῦ Κοραῆ παρέδωκεν ὡς ἱερὰ κειμήλια εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ. Πλὴν δὲ τῶν σήμερον δημοσιευομένων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι, αἵτινες ὅμως, ὡς στρεφόμεναι καὶ περὶ πρόσωπα, ἐκρίθη εὐλογον νὰ μείνωσιν ἀνέκδοτοι.

Ἐκ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κυβερνήτου ποριζόμεθα τὴν ἀπόδειξιν ὅτι καὶ ἠγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο παρ' αὐτοῦ ὁ Κοντόσταυλος· καὶ ὅμως ὁ τοσοῦτον ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος διεφώνησε πρὸς ἐκεῖνον, καὶ, τὸ δεινότερον, ἀπεχώρησεν εἰς τὴν στασιάζουσαν Ἰδραν. Ἀλλ' ὅ,τι τιμᾷ τῷ ὄντι αὐτὸν εἶναι ἡ μεταμέλεια, τὴν ὁποίαν δημοσίᾳ ἐκήρυξε τὸ 1855 ἔτος, οὐχὶ βεβαίως πρὸς κολακίαν ἀνδρὸς πρὸ μιᾶς ὅλης γενεᾶς ἐκλιπόντος, ἀλλὰ χάριν τῆς ἀληθείας.

« Καὶ σήμερον, λέγει, μετὰ παρέλευσιν πλέον τῶν εἰκοσιν ἐτῶν, ἀφ' οὗτο ὁ θάνατος ἀνῆρπασε τὸν νεκρὸν του, ὅτε τὰ πάθη ἐσιώπησαν καὶ καθισχύχασαν αἱ ἀχώριστοι ἀπὸ τοιούτους ἐθνικοὺς κλονισμοὺς παραφοραὶ, ἐκπληρῶ ἔργον συνειδήσεως καὶ χρέος ἱερὸν ἐρχόμενος μὲ βαθεῖαν τῆς ψυχῆς μου συγκίνησιν, νὰ προσφέρω ἐν δάκρυ εὐγνωμοσύνης εἰς τὴν ἀμάραντον μνήμην τοῦ μεγαλοφυοῦς καὶ ἐναρέτου ἐκείνου ἀνδρός. Ποτὲ ἀνθρώπος δὲν ὑπρέτησε τὴν πατρίδα του μὲ πλειοτέραν ἀφοσίωσιν καὶ θερμότερον ζῆλον, οὐδέποτε ἄλλος ἀφιέρωσεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὰς φυσικὰς καὶ διανοητικὰς του δυνάμεις ὑπὲρ αὐτῆς, ὅσον ὁ ἐξοχος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀφιέρωσε τὰς ἰδικὰς του ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος » κτλ. (*).

Ἀπὸ τοῦ 1829 μέχρι τοῦ 1862 ἔτους, ἦτοι ἐπὶ τριάκοντα τρία ἔτη, ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἐστία στάσεων, ἐπαναστάσεων καὶ συνωμοσιῶν, εἰς ἃς ἐπηκο-

(*) Τὰ περὶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ναυπηγ. φρεγατῶν κτλ. σελ. 270.

λούθησαν καὶ ἀρπαγαὶ καὶ προγραφαὶ καὶ διωγμοὶ καὶ ἀνατροπαὶ καὶ δολοφονίαι καὶ φόνοι. Καὶ εἴθε μὲν ἐκ πάντων τούτων νὰ πηγᾷ ἐπὶ τέλους ἡ ἀληθὴς τῆς πατρίδος εὐδαιμονία! γενναῖον ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πάντες οἱ ἐν τῷ διαστήματι ἐκείνῳ ὅπωςδὴποτε πολιτευθέντες, εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐκ πεποιθήσεως, εἴτε ἐκ παραφορᾶς, εἴτε καὶ ἐκ συμφέροντος, πάντες, λέγομεν, συνετέλεσαν, ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας δυνάμεως καὶ προαιρέσεως, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν παράλυσιν, τὴν ὁποίαν ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος θρηνοῦμεν σήμερον. Τὸ γενναῖον τοῦτο παράδειγμα ἔδωκεν ἡμῖν πρῶτος ὁ Κοντῆσταυλος διὰ τῆς ἀνωτέρω ὁμολογίας.

N. Δ.

(*Ἐπεται συνέχεια.*)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (*).

Ἐντιμωτάτη δμήγυρις,

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 532 ἔτους μ. Χ. ὁ Ἰουστινιανὸς ἐβασίλευεν ἤδη ἔτη τέσσαρα καὶ ἡμισυ περίπου· εἶχε δημοσιεύσει τὴν πρώτην ἐκδοσιν τοῦ κώδικος τῶν νόμων ἐκείνων οἵτινες ἄχρι τοῦδε ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ ἀστυκοῦ ἡμῶν δικαίου· παρεσκεύαζε τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐμελέτα τὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ἄλλων μεγάλων βουλευμάτων, ὅτε αἰφνης ἐκινδύνευσεν νὰ πέσῃ ἐκ τοῦ θρόνου διὰ στάσεως ἐκραγείσης εἰς τὸ ἵπποδρόμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῷ ἐτελοῦντο ἐν αὐτῷ αἱ συνήθεις ἀρματοδρομίαι.

Τὸ ἄρμα ἦτο ἐν ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν τὰς πανηγύρεις τὰς πάλαι ποτὲ τελουμένας εἰς πολλὰς ἐλληνίδας πόλεις, καὶ ὧν αἱ ἐπιφανέστεραι ἦσαν τὰ Ἰσθμια, τὰ Νέμεα, τὰ Πύθια καὶ τὰ Ὀλύμπια. Μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ ἐλληνισμοῦ εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς κυρίως Ἑλλάδος χώρας, μετεφυτεύθησαν πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὰς χώρας ταύτας καὶ αἱ ἐλληνικαὶ ἐκεῖναι πανηγυρεῖς· ἰδίως εἰς Νικόπολιν, εἰς Θεσσαλονίκην, εἰς Νίκαιαν, εἰς Ἐφεσον, εἰς Σμύρνην, εἰς Ἀντιόχειαν, εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Πολλοὶ μάλιστα τῶν ἀγώνων τούτων, ἔφερον αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἱερὸν, τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα «Ὀλύμπια», εἰ καὶ εἰς τινὰς ἀνεμίχθησαν, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἤθη ῥωμαϊκά.

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΑ. Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Ἀθηναίῳ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου. Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι ἡ ἀπαγγελία ἐγένετο ἐκ στίθους, ὁμιλήσαντες μίαν ὥραν καὶ ἐν αἵμαρτον τοῦ ῥήτορος μετ' ἀπαρδείγματις τοῦ εὐρείας λόγου.

Ἐξαιρέτως δὲ αἱ ἀρματοδρομίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως πάντα σχεδὸν τὰ αὐτόθι ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἰδρυθέντα, ὀργανώθησαν ἐπὶ τὸ ῥωμαϊκώτερον. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ κράτους πρωτεύουσῃ, ἦτοι ἐν Ῥώμῃ, τὰ διαγωνιζόμενα ἄρματα, ὄντα κατ' ἀρχὰς δύο, ἐγένοντο ἔπειτα τέσσαρα καὶ τέσσαρα ὡσαύτως ὑπῆρξαν κατ' ἀρχὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, βραδύτερον δὲ περιορίσθησαν καὶ ἐνταῦθα πάλιν εἰς δύο. Τὰ χρώματα τοῦ ἱματισμοῦ τῶν δύο κατὰ πρῶτον ἐν Ῥώμῃ εἰσαχθέντων ἀρματηλατῶν ἦσαν τοῦ ἐνὸς λευκόν, τοῦ ἄλλου ἐρυθρόν· τὰ δὲ χρώματα τῶν μετὰ ταῦτα προστεθέντων δύο ἦσαν τοῦ ἐνὸς πράσινον, τοῦ ἄλλου κυανόν· καὶ τὰ δύο τελευταῖα ταῦτα εἶναι τὰ ἐπὶ τέλους παραμείναντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ φιλοτιμία τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ τοσοῦτον σφοδρὰ τὰ πάθη τὰ ὁποῖα ἐκίνουν παρὰ τοῖς θεαταῖς, ὥστε πρωτόμωτα εἶχον σχηματισθῇ ἐν Ῥώμῃ φατρία κατὰ τὰ διάφορα τῶν ἀρματηλατῶν χρώματα, οἱ λευκοὶ, οἱ ἐρυθροὶ, οἱ πράσινοι, οἱ κυανοὶ ἢ βένετοι, τῶν ὁποίων αἱ θορυβώδεις καὶ ἐνίοτε αἱματηραὶ ἐριδες πολλάκις ἐτάραζαν τὴν πόλιν. Καὶ ὅμοιαι φατρία παρήχθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναγνωρισθεῖσαι, ὅπως ἐν Ῥώμῃ, ὑπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ προσλαβοῦσαι δημοτικὸν τινα ὀργανισμόν, διότι ὠνομάζοντο *δημοί*, ἐκάστη δὲ εἶχε τὸν *δήμαρχον* αὐτῆς καὶ κατάλογον τῶν μελῶν κατὰθεμιμένον ἐν τῷ ἐπαρχίῳ τῆς πόλεως.

Ἀλλ' ἐὰν οἱ ἵπποδρομικοὶ τῆς νέας πρωτεύουσας ἀγῶνες διωργωνώθησαν ὡς πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἀγώνων τῆς Ῥώμης, ὁ ἐλληνικὸς χαρακτήρ τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτροπολόγησεν οὐσιωδῶς τὸ πνεῦμα τῆς πανηγύρεως ταύτης, ἥτις ἐνταῦθα ἐκοσμεῖτο δι' ἀσμάτων δημοτικῶν καὶ χορῶν καὶ ἐπιδίωκ. Οὕτως ἐπὶ πικραδείγματος, προσερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἵπποδρόμιον κατὰ τοὺς ἐν μηνὶ Ματίῳ τελουμένους ἀγῶνας, οἱ πράσινοι ἐχαίρετιζον αὐτὸν πρῶτοι ψάλλοντες·

*Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ καλὸν πάλιν ἐπαγατέλλει,
οἱ δὲ βένετοι ὑπελάμβανον ἀμέσως ἔπειτα·*

φέρων ὄγρειαν καὶ χαρὰν καὶ τὴν εὐημερίαν.

Καὶ ἐξηκολούθουν τοιοῦτοτρόπως ἄδοντες ἐν ἀντιφωνίᾳ ἑκάτεροι ἀλληλοδιαδόχως ἀνά ἕνα στίχον τοῦ παναρχαίου ἐκείνου δημοτικοῦ ᾠσματος. Τὰ δὲ χαρίεντα ταῦτα τῆς πανηγύρεως κοσμήματα περιποιούν εἰς αὐτὴν φαιδρότητα τινα ὅλως ἄλλοτρίαν τῶν ἵπποδρομικῶν ἀγώνων τῆς Ῥώμης. Πλὴν τούτου, αἱ ἵπποδρομικαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως φατρία ἐξώκελλον μὲν καὶ αὐταὶ εἰς ἐριδας καὶ διαπληκτισμοὺς, οἵτινες ἤθελον εἶναι γελοιοὶ ἐὰν δὲν ἀ-